

УДК 343.77

О. В. Ткаченко*здобувач**Донецького юридичного інституту МВС України***ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ**

Проблема охорони навколишнього середовища набула особливої актуальності наприкінці ХХ століття й на сьогоднішній день залишається однією з найбільш значущих як у світовому масштабі, так і для України. Раціональне використання природних ресурсів та екологічна безпека населення, поряд з економічними, адміністративними, виховними та іншими заходами, регулюється засобами кримінально-правового характеру. Саме кримінальне законодавство, будучи покликаним забезпечувати збереження сприятливого для існування суспільства природного середовища – гарантує охорону і недоторканість у встановлених державою межах найбільш цінних природних багатств.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Лісового кодексу України, ліс – тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [1].

Знищення лісів шляхом незаконних порубок, перевезенням, порушення правил протипожежної безпеки та інтенсивне споживання лісів і лісової продукції, що перевищує відтворювальний потенціал природи, заподіює серйозну шкоду лісовому господарству держави, втрату цінних порід дерев, загибель диких тварин і птахів, сприяє утворенню парникового ефекту, збільшенню вологості ґрунтів та утворенню боліт і поряд із цим опустелюванню територій тощо. Так, за останнє десятиліття кількість вирубаного лісу зросла на 75%, питома вага незаконної порубки у структурі злочинів проти довкілля збільшилася з 31% до 65%, а кількість внесених відомостей за ст. 246 Кримінального кодексу (далі – КК) України до Єдиного реєстру досудових розслідувань збільшилася

з 637 до 2852 (+382,5%) [2]. Наведене свідчить про неефективність діючої системи охорони лісів від незаконних рубок, перевезення, зберігання, збуту, а застарілість форм і методів боротьби з цим злочином, зумовлює необхідність активізації наукового пошуку за цим напрямом.

У зв'язку з цим, зважаючи на наявну екологічну ситуацію особливо актуальними вважаються наукові дослідження, що спрямовані на пошук рішень, які спроможні зменшити ризик подальшого розвитку екологічної кризи.

Для визначення повного переліку криміногенних чинників, що діють у сфері спеціального використання лісових ресурсів та охорони лісів від незаконних рубок або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу необхідно звертатися до аналізу взаємопов'язаних ланок лісгосподарської діяльності. В Україні така діяльність включає заготівлю, перевезення, зберігання, обробку деревини та її збут, а також здійснення заходів по охороні лісу від незаконних рубок. Не менш важливо з'ясувати криміногенні чинники, що виникають на підготовчому етапі, перед незаконною порубкою лісу, а також пов'язані із реалізацією та введенням в обіг деревини незаконного походження. Ці чинники перебувають у системних зв'язках і залежностях з незаконною порубкою лісу. Для прикладу, встановлення норм використання лісових ресурсів, видача дозволів на спеціальне використання лісових ресурсів, ведення державного лісового кадастру, проведення лісової сертифікації, облік заготовленої деревини, порядок реалізації лісоматеріалів і продукції переробки, – містять численні криміногенні чинники, що сприяють незаконній порубці лісу та приховуванню незаконності походження деревини [3, с. 94].

Враховуючи наведені особливості лісгосподарської сфери, вважаємо, що найбільший вплив на рівень і динаміку незаконної порубки лісу здійснюють організаційно-управлінські, економічні, нормативно-правові, соціально-психологічні криміногенні чинники.

Організаційно-управлінські чинники включають: недоліки і прорахунки державної політики щодо розвитку лісового господарства; відсутність єдиної системи ведення лісового господарства; неефективне управління об'єктами державної і комунальної власності, територіями й об'єктами природно-заповідного фонду, та неналежний

контроль за фінансово-господарською діяльністю спеціалізованих державних і комунальних лісогосподарських підприємств; поєднання господарських, контролюючих і правоохоронних функцій органами і підрозділами Держлісагенства; дублювання повноважень органами, що здійснюють охорону лісів від незаконних рубок, низький рівень міжвідомчої взаємодії та відсутність координації між ними.

Як зазначає І. В. Козич, державна політика у певній сфері управління представляє собою комплекс цілей, засобів та підходів до вирішення ключових проблем на тривалу перспективу. Державна політика виражається через законотворчість і правозастосовну діяльність та полягає у впливі на різні об'єкти, такі як економіка, соціальна та інші сфери управління, що пов'язані між собою [4, с. 85].

Недоліки і прорахунки державної політики щодо розвитку лісового господарства полягають у незавершеності численних реформ, невиробленості єдиного підходу до вирішення проблеми незаконної заготівлі та обігу деревини на довгу перспективу, в порушенні балансу економічних і природоохоронних інтересів у сфері лісового господарства. Сюди належить також недостатнє впровадження європейських стандартів сорти-ментації деревини, регламентів ЄС щодо торгівлі деревиною та продукцією з нею, збереження управлінського і регуляторного впливу на господарську діяльність Державного агентства лісових ресурсів України (далі – ДАЛРУ) різними відомствами (Міністерство аграрної політики і продовольства України, Міністерство екології і природних ресурсів України), що лобіюють корпоративні інтереси.

Наведені криміногенні чинники можна узагальнити і звести до декількох взаємопов'язаних системних проблем галузі: державна монополія на спеціальне використання лісових ресурсів; відсутність єдиної системи ведення лісового господарства та управління ним; неефективний контроль за дотриманням вимог законодавства при заготівлі деревини і здійсненні іншої лісогосподарської діяльності.

Державна монополія на спеціальне використання лісових ресурсів закріплена в ст. 19 ЛК [1], в якій приписується, що постійні лісокористувачі мають право самостійно господарювати в лісах, виключне право на заготівлю деревини, право власності на заготовлену ними продукцію та доходи від її реалізації.

Монопольне становище ДАЛРУ на ринку лісоматеріалів і пиломатеріалів суперечить ринковим засадам ведення лісового господарства, перешкоджає розвитку економічної конкуренції, створює можливості для незаконного впливу на господарську діяльність суб'єктів підприємницької діяль-

ності, встановлення неформальних правил поведінки і корупційних відносин. Важелів впливу у ДАЛРУ та обласні управління лісового та мисливського господарства на суб'єктів підприємницької діяльності, що займаються заготівлею, обробкою і реалізацією лісоматеріалів - більш, ніж достатньо. Неефективне управління об'єктами державної і комунальної власності включає недоліки управління лісовим фондом України, а також управління фінансово-господарською діяльністю спеціалізованих державних і комунальних лісогосподарських підприємств.

Криміногенними чинниками в управлінні лісовим фондом України є різновідомча підпорядкованість земельних лісових ділянок і пов'язана з цим недостатня підзвітність суб'єктів управління; відсутність єдиної системи ведення лісового господарства та недостатньо чіткий розподіл зони відповідальності між суб'єктами, що управляють лісовими земельними ділянками державної і комунальної форми власності; неповний облік об'єктів управління, наявність не облікованих площ лісових насаджень; ускладнений доступ юридичних і фізичних осіб до отримання в постійне або тимчасове користування земельних ділянок лісогосподарського призначення, а також довготривале оформлення правовстановлюючих документів.

Різновідомча підпорядкованість земельних лісових ділянок, а також спеціалізованих лісогосподарських підприємств не дозволили створити в Україні єдину систему ведення лісового господарства та управління лісовими ресурсами. У нашій державі відсутній орган, який би координував господарську діяльність усіх лісокористувачів та власників лісів в державі, а також орган, що відповідає за координацію діяльності усіх суб'єктів запобігання незаконній порубці, зберіганні лісу. Із 1743 суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у лісовій сфері, лише кожне п'яте (364, або 20,9 %) державне підприємство. Трохи більше двохсот нараховують комунальні лісогосподарські підприємства (206, або 11,5 %), натомість основний масив (майже 70 %) складають приватні підприємства і фізичні особи підприємці.

Сприятливі умови для незаконної порубки лісу створюють державні адміністрації і органи місцевого самоврядування шляхом непрозорого розмежування земель лісогосподарського призначення, що перебувають у державній і комунальній власності (підпорядкованість лісів), неправильного визначення меж лісових ділянок та необґрунтованого надання їх у постійне користування, затвердження переліку лісових ділянок, відведених під рубки лісу, або ж встановленням заборон на рубку лісу, а також через ухвалення незаконних рішень про зміну цільового призначення земельних ділянок та виведення їх із складу лісового фонду України.

Недоліки управління фінансово-господарською діяльністю полягають у відсутності єдиного державного реєстру постійних лісокористувачів і платників рентної плати та інших платежів за спеціальне користування лісовими ресурсами. За інформацією з відкритих джерел, у 2017 р. зареєстровано 1743 підприємств, що працюють у сфері лісового господарства, з них про фінансово-господарську діяльність відзвітували 666 підприємств, сплатили рентні платежі 429, сплатили інші податки 391 підприємство, або 22,4 % [5]. Така ситуація ускладнює контроль за діяльністю сільськогосподарських підприємств в частині заготівлі, переробки і реалізації лісоматеріалів і пиломатеріалів, виготовлених з них.

Іншим недоліком є те, що спеціалізовані державні лісгосподарські підприємства прямо підпорядковуються обласним управлінням лісового та мисливського господарства і виявляють незалежність у фінансово-господарській діяльності від ДАЛРУ, що негативно позначається на прозорості їх діяльності та підзвітності перед центральним органом виконавчої влади. Це робить їх вразливими перед незаконним впливом з боку корумпованих представників територіальних органів державної влади і місцевого самоврядування, правоохоронних органів, що мають приховані комерційні інтереси у лісгосподарській сфері. Крім того, на місцевому рівні сільськогосподарські підприємства збувають незаконно здобуту деревину через нелегальну мережу приватних лісопилорам і підприємств по виробництву деревного вугілля.

Неузгодженість діяльності державних органів полягає у безконтрольній видачі лісорубних квитків, а також сертифікатів про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів, що є підставою для здійснення експортних операцій.

Наступним криміногенним чинником є дублювання повноважень органами, що здійснюють охорону лісів від незаконних рубок, низький рівень міжвідомчої взаємодії та відсутність координації між ними. Відповідно до ст. 89 ЛК охорону лісів від незаконних рубок здійснюють державна лісова охорона, що діє у складі ДАЛРУ, та лісова охорона інших постійних лісокористувачів і власників лісів, що має статус правоохоронного органу. Підрозділи державної лісової охорони діють у складі кожного сільськогосподарського підприємства. Вони укомплектовуються із числа посадових осіб спеціалізованих лісгосподарських підприємств, майстрів лісу, їх помічників, лісників та ін. Іншими словами, посадові особи, які заготовляють ліс, здійснюють рубки, одночасно уповноважені контролювати додержання вимог лісового законодавства, здійснювати охорону лісів від незаконних рубок, запобігати злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового господарства і використання лісових ресурсів.

Аналогічні повноваження має Держекоінспекція та її територіальні підрозділи. Зокрема, здійснює контроль (нагляду) за додержанням законодавства щодо охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, раціонального і невиснажливого використання лісових ресурсів, використання пожегозахисних лісосмуг і захисних лісових насаджень, заготівлі деревини в порядку рубок головного користування та здійснення лісгосподарських заходів, а також комплекс заходів для забезпечення охорони лісів від незаконних рубок та запобігання вчиненню злочинів і правопорушень у цій сфері [6].

Між вказаними органами низький рівень взаємодії, а також співпраці з правоохоронними органами, обмежений обмін інформацією. Вони не завжди зацікавлені у повному виявленні фактів незаконної порубки лісу та повідомлення про це органам досудового розслідування.

До економічних чинників незаконної порубки лісу слід віднести такі: самоокупність і незадовільний рівень фінансового забезпечення спеціалізованих державних і комунальних лісгосподарських підприємств та низький рівень оплати праці їхніх працівників; структурні дисбаланси у способах заготівлі деревини, а також зниження якості і вартості деревини; непрозорий механізм ціноутворення і торгівлі лісоматеріалами і пиломатеріалами, виготовленими з них; високий попит на дешеву деревинну сировину з України на зовнішніх ринках і неналежний митний контроль за законністю переміщення лісоматеріалів через Державний кордон України в режимі «експорт»; низький рівень запровадження електронного обліку деревини та перевірки законності її походження; різке зростання цін на енергоносії, підвищення комунальних тарифів і високий попит на паливну деревину (дрова) серед населення; розгалужена мережа тіньової переробки лісоматеріалів; глобалізація зовнішньої торгівлі, розширення меж ринків сировини.

Для збільшення доходів і зменшення витрат, постійні лісокористувачі змінюють пріоритети у способах заготівлі деревини та видах рубок, а також вдаються до маніпуляцій при класифікації заготовленої деревини. Останнім часом спостерігається стійка тенденція до збільшення обсягів заготовленої ліквідної деревини під час рубок формування і оздоровлення лісів, а також здійснення заходів і робіт, не пов'язаних з веденням лісового господарства. Водночас, зменшуються обсяги заготовленої деревини в порядку рубок головного користування. Так, наприклад, у 2016 р. співвідношення видів рубок, під час яких заготовлювалася ділова деревина було таким 43% – в порядку рубок головного користування, 56,6 відсотків – в порядку рубок формування та оздоровлення лісів, у тому числі санітарних рубок. Разючою є різниця

у виході ліквідної деревини для рубок різних видів. Зокрема, для рубок головного користування цей показник становив 243 м³, а для рубок формування/оздоровлення лісів - 32 м³ [7].

Встановлена тенденція має економічне пояснення. Рубки головного користування належать до планових рубок, що здійснюються в межах встановлених лімітів або розрахункової лісосіки, в якій визначено граничний обсяг заготівлі деревини, у тому числі за кількістю та породами дерев. Норми заготівлі деревини затверджуються лише в порядку рубок головного користування, тоді як під рубки формування й оздоровлення лісів відводяться тільки загальні площі. І найголовніше, суттєва різниця полягає в оподаткуванні рубок головного користування та рубок формування і оздоровлення лісів. При проведенні рубок догляду, вибіркових санітарних рубок, рубок реконструкції і переформатування у лісостанах старших 40 років надається знижка рентної ставки на 50 відсотків. Деревина, з будь-яких вибіркових рубок у віці до 40 років взагалі не оподатковується [8, с. 49].

Із структурним дисбалансом щодо способів заготівлі деревини тісно пов'язані маніпуляції із якістю та вартістю деревини. Непрозорий механізм ціноутворення й торгівлі лісоматеріалами і пиломатеріалами, виготовленими з них полягає у зниженні частки деревини, реалізованої через аукціони (товарні біржі) при одночасному збільшенні питомої ваги деревини, реалізованої за прямими договорами або зовнішньоекономічними контрактами з метою одержання валютної виручки. За даними рахункової палати України у 2016 р. фактичні обсяги реалізації деревини через аукціони коливалися в межах 39-60 відсотків, решта деревини продається поза аукціонами. Зазначається також про свідоме завищення цін на аукціонних торгах з метою створення умов для їх відміни [9, с. 29-30]. Примітно, що через аукціони заготовлену деревину зобов'язані реалізовувати лише державні лісгосподарські підприємства (постійні лісокористувачі). В інших суб'єктів підприємницької діяльності такого обов'язку немає.

В глобальному вимірі треба розуміти, що рівень заготівлі деревини, у тому числі шляхом незаконної порубки лісу, безпосередньо визначається попитом на неї, а також виробничими потужностями переробних підприємств. Відтак, підвищений попит на дешеву деревну сировину на зовнішньому і внутрішніх ринках має вагомий детермінуючий вплив на рівень незаконної порубки лісу. У цьому контексті важливо розуміти також вплив заборон і обмежень на експорт деревини. За законами економіки, заборони породжують тіньову господарську діяльність.

До нормативно-правових чинників незаконної порубки лісу слід віднести прогалини та недоліки законодавства, що регулює використання лісо-

вих ресурсів, ведення лісового господарства, зовнішньоекономічну діяльність, а також встановлює відповідальність за незаконну порубку лісу.

Відповідно до Регламенту ЄС, санкції за незаконну рубку лісу мають бути ефективними, пропорційними та відігравати стримуючу роль. Вони повинні відповідати ступеню завданої довкіллю шкоди, вартості деревини або продукції, що походить із неї, а також враховувати податкові втрати та економічну шкоду, завдану такими правопорушеннями [10].

Насамперед слід вказати недоліки законодавства, що регулює експорт деревини з України. Законом України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаних з реалізацією та експортом лісоматеріалів» (зі змінами), заборонено вивезення за межі митної території України лісоматеріалів та пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, а також лісоматеріалів необроблених. При цьому дозволяється експорт пиломатеріалів і деревини паливної, за наявності сертифіката про походження лісоматеріалів та вироблених з них пиломатеріалів на певну партію товару. Також дозволено вивезення деревного вугілля. На практиці це призвело до маніпуляцій з митною класифікацією товарів, коли ділова деревина експортується під виглядом дров паливних. Частина ділової деревини переробляється на пиломатеріали і також експортується. При недосконалому механізмі перевірки законності походження деревини значна частина незаконно зрубаного лісу постачається на експорт з метою одержання валютної виручки. Законодавча ініціатива упровадити мораторій на тимчасове вивезення з митної території паливної деревини, не була підтримана на законодавчому рівні.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконну вивезенню необроблених лісоматеріалів» від 06.09.2018 № 2531-VIII запроваджено комплекс заходів, спрямованих на незаконну порубку лісу, незаконний експорт лісоматеріалів необроблених, а також реалізацію таких матеріалів на внутрішньому ринку. Між тим, нова редакція ст. 246 КК «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання або збут лісу» не криміналізує такі діяння, як придбання деревини незаконного походження. Відтак і надалі зберігатиметься практика масового скуповування суб'єктами підприємницької діяльності незаконно заготовленої деревини для переробки на пиломатеріали, деревне вугілля та іншу деревну продукцію. Крім того, в конструкції статті 246 КК збережено ознаку істотної шкоди як підстави для притягнення до кримінальної відповідальності, що ускладнить практичне застосування цієї статті. Водночас, в структурі санкції не передбачено конфіскацію майна.

Існує необхідність регламентації процедурних питань у лісogосподарській сфері, зокрема щодо видачі спеціальних дозволів на спеціальне використання лісових ресурсів; визначення лімітів на заготівлю деревини в порядку інших видів рубок, крім рубок головного користування; правил перевезення деревини з лісосіки до складів. Досі залишаються незатвердженими правила обліку, зберігання, заповнення, видачі бланків лісорубного квитка, а також правила огляду місць використання лісових ресурсів. Необхідно визначитись з об'єктом оподаткування в лісogосподарській діяльності.

На рівні закону правовій регламентації підлягає система електронного обліку деревини, контролю і стеження за її рухом по всьому ланцюгу постачання від місця заготовлення до кінцевого споживача.

Потребує нормативного врегулювання правовий статус лісових насаджень, що зростають на земельних ділянках, віднесених до сільськогосподарських угідь, а також земель запасу. Значна частина таких ділянок прилягає до лісів різних категорій або є їх невід'ємною частиною.

Неврегульованим залишається питання податкових пільг для різних видів рубок, що стимулює постійних і тимчасових лісокористувачів заготівляти деревину в порядку інших видів рубок, ніж рубки головного користування.

На законодавчому рівні доцільно розмежувати повноваження і відповідальність між міністерствами, що управляють лісовим фондом та здійснюють заходи з охорони лісів від незаконних рубок.

Назріла необхідність врегулювання ринку деревини, щоб легалізувати усі операції із заготовленими лісоматеріалами і пиломатеріалами, виготовленими з них. Зрештою, має бути врегульоване питання про заготівлю дров домогосподарствами.

Серед соціально-психологічних чинників незаконної порубки лісу важливе місце належить низькому рівню правової та екологічної культури, деформаціям колективної свідомості у виді екоцентричних поглядів, традицій несанкціонованої заготівлі деревини в лісах і полезахисних лісосмугах, споживацького поведіння з лісовими ресурсами, схильності до незаконного заволодіння деревиною з метою збуту, зневажливого ставлення до кримінально-правових заборон.

Структурними компонентами суспільної свідомості, що зазнають криміногенних деформацій, є суспільна психологія та суспільна ідеологія, а сферами, в яких найбільше поширені такі деформації (антисоціальні погляди, звичаї і традиції) є політика, економіка, культура, мораль, право і дозвілля [11]. У сфері використання лісових ресурсів такі негативні явища можна пояснити з точки зору антропоцентричного мислення - світогляду, що передбачає беззастережне панування людства

над її природою та її ресурсами, тобто ігнорування небезпечних наслідків для довкілля для задоволення власних потреб. Широке поширення такого споживацького та безвідповідального ставлення до вичерпних природних ресурсів є властивим для країн, що розвиваються, та становить один із проявів правового нігілізму [12].

Вагому роль толерантного ставлення місцевого населення в системі детермінації незаконних рубок неодноразово підкреслювали міжнародні експерти [13]. Зокрема, поширеним є уявлення про те, що ціна деревини та дров є занадто високою, а великі об'єми деревини викрадаються лісниками і лісogосподарськими підприємствами [14]. Невеликі рубки лісу для потреб господарства здебільшого розглядаються мешканцями сільських громад як традиційні, через що здійснюється відповідний тиск на державну лісову охорону [14, с. 23]. Ці тези були підтверджені як результатами нашого узагальнення кримінальних проваджень, так і думками експертів, які стверджують, що споживацьке ставлення до лісу входить до найпотужніших детермінант цього злочину. У такому зв'язку доводиться погодитися із думкою Г. Г. Науменко – в сучасних умовах реакція соціуму на екологічні проблеми носить опосередкований характер і неминуче діє із запізненням, через неантропогенну діяльність як таку, а, головним чином, її наслідки [15] – руйнування лісового ландшафту та повені.

Таким чином, детермінуючий комплекс незаконної порубки лісу або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу складається організаційно-управлінських, економічних, нормативно-правових та соціально-психологічних криміногенних чинників, що діють у сфері організації та ведення лісового господарства. Організаційно-управлінські чинники загалом можна звести до декількох взаємопов'язаних системних проблем лісogосподарської галузі: державна монополія на спеціальне використання лісових ресурсів; відсутність єдиної системи ведення лісового господарства та управління ним; неефективний контроль за дотриманням вимог законодавства при заготівлі, перевезенні, зберіганні та реалізації деревини.

Економічні детермінанти в цілому полягають у вимушеній самоокупності і незадовільному рівні фінансового забезпечення спеціалізованих державних та комунальних лісogосподарських підприємств; в підвищеному попиті на деревину незаконного походження назовнішньому і внутрішньому ринках; неврегульованості ринку деревини.

Нормативно-правові чинники включають недоліки і протиріччя в галузевих законодавчих актах, правових нормах різної юридичної сили, а також невідповідність положень лісового законодавства міжнародним документам.

Соціально-психологічні детермінанти виражаються в деформаціях колективної свідомості у виді ексцентричних поглядів, традицій несанкціонованої заготівлі деревини в лісах і полезахисних лісосмугах, споживацькому поводженню з лісовими ресурсами, зневажанні кримінально-правовими заборонами.

Література

1. Лісовий кодекс України: Закон від 21 січ. 1994 р. № 3852-ХІІ *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
2. Публічний звіт Державного агентства лісових ресурсів України за 2020 р. URL: https://dklg.kmu.gov.ua/forest/document/177277/pz_0303.pdf
3. Заїчко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання незаконній порубці лісу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 211 с.
4. Козич І. В. Політика у сфері протидії злочинності в системі державної політики. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 2. С. 82-87.
5. Леденьов А. Що відбувається з українським лісом. Про що не розповіли в звіті Earthsight. 2018. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/publications/avtonomnij-lis-abo-pro-shcho-ne-rozpovili-v-zviti-earthsight-2484184.html>
6. Положення про Державну екологічну інспекцію: постанова Кабінету Міністрів України від 19 квіт. 2017 р. № 275. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF1>.
7. Лісогосподарська діяльність у 2016–2017 рр. *Державна служба статистики України*. URL: www.ukrstat.gov.ua/express/expr2017/express_u.html.
8. Оборська А. Е., Жила А. С., Матейко І. М., Жила Т. Б. Комунальні лісогосподарські підприємства і місцеві громади: інформаційний довідник / за ред. А. Е. Оборської, А. С. Жили. Київ: «Цп Компринт», 2017. 110 с.
9. Звіт «Про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів на ведення лісового і мисливського господарства охорону і захист лісів в лісовому фонді та розпорядження об'єктами державної власності, які належать до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів». Київ. 2016. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16750220/Zvit_22-1.pdf?subportal=main
10. Директива (ЄС) № 995/2010 Європейського парламенту і Ради від 20 жовтня 2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:295:0023:0034:EN:PDF>
11. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24
12. У сфері екології в Україні панує правовий нігілізм – експерт. 2012. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24808566.html>
13. Підтримка відповідального лісокористування для сталого розвитку Українських Карпат. *WWF Global*. URL: http://wwf.panda.org/uk/our_work/forests/sustainable_forestry/archive/sustainable_forestry_in_carpathians/
14. Павелко А., Скрильніков Д. Незаконні рубки в Україні. Збір даних. *Сентендре*. 2010. URL: http://www.envsec.org/publications/fact_finding_illegal_logging_ua_feb_11.pdf.
15. Науменко Г. Г. Екологічна культура як інтегруючий засіб формування гуманістичних цінностей.

Гілея: науковий вісник. Всеукр. фах. видання. Київ. 2010. № 32. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_32/Gileya32/F4_doc.pdf.

Анотація

Ткаченко О. В. Детермінанти вчинення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу. – Стаття.

У статті визначено та розкрито структурно узгоджений, ієрархічний набір детермінант незаконних рубок. Найбільший вплив на рівень і динаміку незаконної порубки або незаконного транспортування, зберігання, реалізації лісів чинять організаційно-адміністративні та економічні, нормативно-правові, соціально-психологічні криміногенні фактори. Зазначено, що організаційно-управлінські фактори в цілому можна звести до кількох взаємопов'язаних системних проблем лісового господарства. Проаналізувавши матеріали статистичної звітності, а також моніторингові звіти недержавних екологічних організацій, було зроблено висновок, що в Україні валовий обсяг заготівлі деревини забезпечується спеціалізованими лісогосподарськими підприємствами для нелегального експорту до Європейського Союзу та подальшої переробки. До організаційно-управлінських чинників належать: недоліки та прорахунки державної політики щодо розвитку лісового господарства; відсутність єдиної системи лісового господарства; неефективне управління державною та комунальною власністю, територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, неналежний контроль за фінансово-господарською діяльністю спеціалізованих державних та комунальних лісогосподарських підприємств; поєднання господарських, контролюючих та правоохоронних функцій органами та підрозділами Держлісагентства; дублювання повноважень органів охорони лісів від незаконних рубок, низький рівень міжвідомчої взаємодії та відсутність координації між ними. Зазначено, що організаційно-управлінські фактори в цілому можна звести до кількох взаємопов'язаних системних проблем лісового господарства: монополія держави на спеціальне використання лісових ресурсів; відсутність єдиної системи ведення та адміністрування лісового господарства; неефективний контроль за дотриманням вимог законодавства при заготівлі, транспортуванні, зберіганні та реалізації лісоматеріалів. Державна монополія у сфері спеціального використання лісових ресурсів виражається в поєднанні лісозаготівель, деревообробки та торгівлі лісоматеріалами, що суперечить ринковим засадам лісового господарства, перешкоджає розвитку економічної конкуренції, створює можливості для незаконного впливу на підприємництво, створення неформальних правил корупційних відносин. Криміногенними факторами в управлінні лісовим фондом України є міжвідомче підпорядкування земельних ділянок лісового фонду та пов'язана з цим недостатня підзвітність суб'єктів господарювання; а також неповний облік об'єктів господарювання, наявність неврахованих площ лісових насаджень; утруднений доступ юридичних та фізичних осіб до отримання земельної ділянки у постійне або тимчасове користування. Економічними детермінантами загалом є вимушена самоокупність та незадовільний рівень фінансового забезпечення спеціалізованих державних та комунальних лісогосподарських підприємств; у підвищенні попиту на деревину незаконного походження на зовнішньому та внутрішньому ринках; нерегульований ринок деревини. До нормативних факторів належать недоліки та суперечності галузевого законодавства, правових норм різ-

ної юридичної сили, а також невідповідність положень лісового законодавства міжнародним документам. Соціально-психологічні детермінанти виражаються в деформаціях колективної свідомості у вигляді ексцентричних поглядів, традицій самовільних рубок у лісах і захисних лісосмугах, споживчого ведення лісових ресурсів, зневаги до кримінально-правових заборон.

Ключові слова: екологічна злочинність, ліс, злочин, детермінанти, причини, умови.

Summary

Tkachenko O. V. Determinants of illegal cutting or illegal transportation, storage, sale of forest. – Article.

The article identifies and reveals a structurally coherent, hierarchical set of determinants of illegal logging. The greatest influence on the level and dynamics of illegal logging or illegal transportation, storage, sale of forests is exerted by organizational-administrative and economic, normative-legal, social-psychological criminogenic factors. It is noted that organizational and managerial factors in general can be reduced to several interrelated systemic problems of the forestry industry. After analyzing the statistical reporting materials, as well as monitoring reports of non-governmental environmental organizations, it was concluded that in Ukraine the gross volume of timber harvesting is provided by specialized forestry enterprises for illegal export to the European Union and further processing. Organizational and managerial factors include: shortcomings and miscalculations of state policy on forestry development; lack of a unified forestry system; inefficient management of state and communal property, territories and objects of the nature reserve fund, and inadequate control over the financial and economic activities of specialized state and communal forestry enterprises; combination of economic, controlling and law enforcement functions by bodies and divisions of the State Forestry Agency; duplication of powers of bodies protecting forests from illegal logging,

low level of interagency cooperation and lack of coordination between them. It is noted that organizational and managerial factors in general can be reduced to several interrelated systemic problems of the forestry sector: the state monopoly on the special use of forest resources; lack of a unified system of forestry management and administration; ineffective control over compliance with legal requirements in the procurement, transportation, storage and sale of timber. The state monopoly in the field of special use of forest resources is expressed in a combination of logging, woodworking and timber trade, which contradicts the market principles of forestry, hinders the development of economic competition, creates opportunities for illegal influence on business, establishment of informal rules corrupt relations. Criminogenic factors in the management of the forest fund of Ukraine are the interdepartmental subordination of forest land plots and the related insufficient accountability of the subjects of management; as well as incomplete accounting of management facilities, the presence of unaccounted areas of forest stands; difficult access legal entities and individuals to receive permanent or temporary use of land. Economic determinants in general are forced self-sufficiency and unsatisfactory level of financial support of specialized state and municipal forestry enterprises; in the increased demand for timber of illegal origin in foreign and domestic markets; unregulated timber market. Regulatory factors include shortcomings and contradictions in sectoral legislation, legal norms of various legal force, as well as inconsistency of the provisions of forest legislation with international documents. Socio-psychological determinants are expressed in the deformations of the collective consciousness in the form of eccentric views, traditions of unauthorized logging in forests and protective forest belts, consumer management of forest resources, contempt for criminal law prohibitions.

Key words: ecological crime, forest, crime, determinants, causes, conditions.